

COLINDATUL ÎN CEATĂ BĂRBĂTEASCĂ – CANDIDAT UNESCO

Dr. hab., prof. univ. Nicolae BĂIEȘU

Din 24 martie 2006, Republica Moldova este stat-parte al Convenției UNESCO privind salvagardarea patrimoniului cultural imaterial al umanității (semnată la Paris în 17 octombrie 2003). Prin ratificarea Convenției, statul nostru și-a asumat obligația de a lua toate măsurile necesare pentru salvagardarea acestui tezaur. De curând Parlamentul Republicii Moldova a aprobat Legea privind protejarea patrimoniului cultural imaterial, care creează un cadru favorabil pentru activitatea instituțiilor în domeniul cercetării, conservării și transmiterii elementelor de patrimoniu.

La ședința Colegiului Ministerului Culturii al Republicii Moldova, desfășurată pe data de 29 septembrie 2011, s-a luat decizia de a urgenta pregătirea dosarului *Colindatul în ceată bărbătească*, candidat pentru înscriere în Lista reprezentativă UNESCO a patrimoniului cultural imaterial al umanității, care urmează să fie depus până la 31 martie 2012. Boris Focșa, ministrul Culturii al Republicii Moldova, președinte al Comisiei Naționale a Republicii Moldova pentru UNESCO, a relatat, la ședință, pe drept, că includerea acestui element în Lista UNESCO comportă o mare responsabilitate a statului pentru destinul tradițiilor noastre culturale și că această înscriere are importanță atât națională, cât și internațională.

Republica Moldova a inițiat procesul pregătirii dosarului obiceiului nominalizat în anul 2010. În paralel, a continuat elaborarea Registrului Național al Patrimoniului Cultural Imaterial al Republicii Moldova, care cuprinde și *Colindatul în ceată bărbătească*.

În contextul pregătirii dosarului de candidat pentru înscrierea obiceiului în Lista UNESCO, a fost editată în 2011 la tipografia RECLAMA SA din Chișinău cartea foarte utilă *Colindatul în ceată bărbătească* (176 p.; 500 ex.). Manuscrisul lucrării a fost recomandat pentru tipar de Consiliul științific al Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău și a apărut cu sprijinul financiar al Biroului Regional UNESCO de la Moscova (pentru Azerbaidjan, Armenia, Belarus, Republica Moldova și Federația Rusă), în cadrul Proiectului Pilot privind elaborarea Registrului Național al Patrimoniului

Colindatul în ceată bărbătească, Chișinău, 2011, Tipografia Reclama S.A., pagini??

Cultural Imaterial al Republicii Moldova, în corespundere cu prevederile Convenției UNESCO privind salvagardarea patrimoniului cultural imaterial (Paris, 17.10. 2003). Cartea a fost realizată și editată sub auspiciile Academiei de Științe a Moldovei, Ministerului Culturii al Republicii Moldova, Comisiei Naționale pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial.

Lucrarea se constituie din câteva compartimente distincte, scrise de colaboratori ai Ministerului Culturii al Republicii Moldova și cercetători în sfera culturii populare (etnografi, muzicologi).

Prefața, intitulată *Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial în Republica Moldova*, este semnată de Boris Focșa, ministrul Culturii al Republicii Moldova. El relatează despre procedura complexă a pregătirii dosarului de candidat pentru includerea tradiției populare *Colindatul* în Lista reprezentativă UNESCO a patrimoniului cultural imaterial. Ministrul menționează și faptul însemnat că dosarul are caracter transfrontalier. Fiind înaintat împreună cu România, el va putea fi promovat prin strategiile de integrare europeană. De asemenea, se subliniază că încadrarea obiceiului în Lista UNESCO este doar un pas inițial „spre a reconsidera Colindatul la noi acasă ca o valoare de primă mărime a societății și a-i asigura toate condițiile pentru a fi conservat în stare genuină, adică așa cum a fost promovat sute de ani la rând, fără a se interveni cu schimbări radicale în scenariul tradițional” (p. 5). Bucură intenția ministrului de a contribui și la realizarea altor cărți, albume, filme despre Colindat.

Articolul introductiv – Programul de stat *Protejarea obiceiului Colindatul în ceată bărbătească în Republica Moldova* – este scris de Gheorghe Postică, viceministrul Culturii al Republicii

Moldova, doctor habilitat în istorie. Autorul relevă, în primul rând, că protejarea patrimoniului cultural – în contextul integrării europene – este una din direcțiile strategice ale statului. Unul dintre primele programe de stat în domeniu este și cel referitor la salvagardarea patrimoniului cultural imaterial, inclusiv obiceiul Colindatul în ceată bărbătească. Scopul programului este „stabilirea modalităților durabile de protejare” a obiceiului în cauză.

Gheorghe Postică accentuează unele caracteristici esențiale ale obiceiului, evidențiind că „cei mai importanți colindători în satul tradițional erau flăcăii, bărbații tineri”(p.7). Corespunde adevărului și afirmația că majoritatea colindelor au „o vechime mare” și sunt valoroase pentru a înțelege „modul de viață și valorile societății tradiționale; ele pot fi asemuite cu imnuri adresate celor colindați” (p.7). În semn de respect, ceata de colindători trebuia să colinde fiecare casă din localitate. A doua și a treia zi a Crăciunului, flăcăii organizau, pe banii câștigați umblând cu Colinda, horă (joc) pentru tot satul. Astfel, ceata bărbătească a colindătorilor era un ajutor în „socializarea tinerilor, asigurarea comunicării dintre generații” (p.8). În opinia aceluiași autor, ceata „solidarizează grupul flăcăilor, cultivă disciplina în rândul lor, îi deprinde să-și asume responsabilități colective, contribuie la modelarea comportamentului lor în spirit civic, patriotic” (p.8). În încheiere, viceministrul exprimă convingerea că prin realizarea programului de stat privind protejarea patrimoniului cultural imaterial va fi păstrat și obiceiul Colindatul, „amenințat de pericolul dispariției în contextul transformărilor sociale actuale” (p.8).

Varvara Buzilă, doctor în filologie, a elaborat, special pentru cartea pe care o prezentăm aici, studiul foarte consistent *Contribuții la completarea dosarului de nominalizare UNESCO a obiceiului Colindatul în ceată bărbătească*. Autoarea își pune drept scop abordarea mai multor probleme (unele și azi nerezolvate până la urmă) ce rezultă din sarcina complexă legată de elaborarea dosarului de candidat pentru Lista UNESCO.

Varvara Buzilă informează despre o acțiune foarte binevenită a Comisiei Naționale pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial a Republicii Moldova. În anul 2010, Comisia a expedit primarilor din localitățile republicii și lucrătorilor în domeniul culturii două chestionare: unul ce ține de întregul ciclu al tradițiilor etno-folclorice ale principalelor sărbători de iarnă, iar altul – de Colindatul în ceată bărbătească. Prin chestionarele în cauză s-au urmărit câteva obiective:

a informa comunitățile deținătoare de patrimoniu cultural despre intenția statului de a înainta în Lista UNESCO *Colindatul în ceată bărbătească*; a le spori sensibilitatea pentru valorile patrimoniale ce le dețin; a le face parteneri în dificila operă de protejare a elementelor acestui patrimoniu. Răspunsurile la chestionare au fost primite și analizate.

Este oportună insistența V. Buzilă – mai ales la etapa actuală – de a face în fiecare localitate descrieri complexe, ample despre formele de practicare a Colindatului altădată și astăzi. Toate detaliile sunt importante. Autoarea studiului nu trece cu vederea adevărul regretabil că în Republica Moldova Crăciunul (ca și celelalte sărbători creștine) este marcat, în general, de către unii conform stilului vechi, iar de alții după cel nou. Sărbătorile pe vechi sunt respectate de o mare parte a populației din raioanele centrale și orientale, pe nou marchează sărbătorile calendaristice, inclusiv Crăciunul, un șir de sate din preajma râului Prut. Situația are explicație, la care se referă și V. Buzilă. Începând cu anul 1924, în Basarabia s-a făcut o tentativă de trecere la marcarea sărbătorilor creștine pe stilul nou. Au acceptat această tranziție în mai multe localități. Procesul a fost grăbit și de aflarea în Basarabia anilor 1920-1930 a unui număr relativ mare de preoți și învățători veniți din dreapta Prutului. După Războiul al Doilea Mondial unele sate basarabene au renunțat la stilul nou, revenind la cel vechi (să fie ca la ruși). Au rămas să sărbătorească pe stil nou puține localități, mai ales, cele din apropierea Prutului. V. Buzilă nominalizează 18 asemenea localități din raioanele prutene: Briceni, Edineț, Fălești, Ungheni, Cahul.

O dezordine și mai mare a luat naștere după hotărârea confuză din 26 decembrie 1990 potrivit căreia sărbătorile calendaristice se marchează după stilul nou, iar Crăciunul – după cel vechi, adică la 7 ianuarie (nu la 25 decembrie). Evident, s-a procedat anapoda. Unii practicau și mai practică principalele sărbători de iarnă de două ori – pe stil nou, apoi pe cel vechi. Nu există asemenea ciudățenii nicăieri în lumea creștină.

Abia în anul 2009 (după plecarea de la guvernare a comuniștilor), printr-o hotărâre a Guvernului Republicii Moldova (nr. 822 din 27 noiembrie 2009) data de 25 decembrie a fost declarată oficial „zi de odihnă”. Deși nu „zi de sărbătoare” (cum s-ar cuveni), oricum este un progres. Astfel se susține trecerea la stilul nou al Crăciunului.

Este importantă și afirmația V. Buzilă că în unele sate nu se colindă la Crăciun, ci de Ajunul Anului Nou pe vechi (13 ianuarie). Trecerea aceasta a avut

loc după Războiul al Doilea Mondial. Crăciunul religios „dăunător” fiind interzis, fetele au mutat obiceiul Colindatul la Anul Nou („nereligios”). În Ajunul Anului Nou pe vechi fetele umblă cu Colindatul, iar băieții, flăcăii – cu Uratul sau cu reprezentări teatrale. Situație asemănătoare există și în nordul Moldovei din dreapta Prutului, mai ales unde trăiesc și ucraineni (la slavii orientali umblatul fetelor cu Colindatul la Crăciun și la Anul Nou este o tradiție obișnuită).

În același timp, în Republica Moldova sunt localități unde Colindatul a dispărut, „nici nu s-a colindat vreodată” (p.13), crede V. Buzilă. Este vorba de mai multe grupuri de sate din variate raioane: Hâncești, Ungheni, Fălești, Glodeni, Sângerei, Strășeni, Ialoveni, Cimișlia. Pricina dispariției Colindatului a fost, posibil, interdicția exagerată a tradiției, în secolele trecute, de către oficialități, inclusiv de biserică.

Scriitorul Zamfir C. Arbore observa la finele sec. XIX că în Basarabia Colindatul „dispare încetul cu încetul din cauza unor dispozițiuni luate de consistoriul (judecata ecleziastică) din Chișinău, care oprește acest obicei de a se practica, considerându-l contrariu religiei ortodoxe. Din această cauză, poliția rurală, ajutată de preot, amendează și încarcerează pe colindători”.

În încheiere, V. Buzilă numește unele din cele mai valoroase activități în procesul elaborării dosarului de candidat pentru Lista UNESCO: munca de răspundere la chestionarele privind Colindatul în ceata bărbătească și studierea acestora, publicarea culegerilor de tradiții etno-folclorice ș.a. Notăm că la Sectorul Folcloristică al Institutului de Filologie al AȘM se finalizează elaborarea unui volum amplu de creații populare legate de sărbătorile de iarnă. Lucrarea conține peste 160 de colinde.

Vasile Chiselită, doctor în muzicologie, este prezent în carte cu studiul *Colinda și Colindatul în ceată: cunoaștere, cercetare, valorificare, evoluție actuală în Republica Moldova*. Mai întâi, autorul nominalizează instituțiile publice specializate din Republica Moldova care, după Războiul al Doilea Mondial, s-au ocupat și se ocupă de valorificarea creațiilor populare, în același număr a Colindatului. Sunt enumerate arhivele, fondurile fonogramice în care se păstrează opere folclorice în variate forme: manuscrise, descrieri, comentarii, înregistrări audio și televizate. Acestea se află în posesia mai multor instituții: Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, Centrul Național de Creație Populară, Sectorul Folcloristică al Institutului de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei, Muzeul Național

de Etnografie și Istorie Naturală, Muzeul Național de Literatură „Mihail Kogălniceanu”, Uniunea Muzicienilor din Republica Moldova ș.a.

Autorul constată, în cunoștință de cauză, că în nicio arhivă ori fond fonogramic materialele imprimate nu se păstrează conform normelor cuvenite. V. Chiselită susține, justificat, că tendința de globalizare în sfera economiei, tehnologiei, comunicațiilor etc. generează condiții nefavorabile și pentru păstrarea patrimoniului cultural spiritual (imaterial).

Muzicologul observă și alte lacune în domeniu: nu există o Arhivă Națională Etno-folclorică; în ultimii 20 de ani nu se efectuează aproape deloc cercetări de teren programate ș.a. V. Chiselită spune că „în satele din sudul Basarabiei, zonă foarte bogată în repertoriu de colinde, obiceiul Colindatului în ceată bărbătească se numește *vălăretul* de Crăciun, membrii cetei – *văləri*” (p.38-39). Autorul mai afirmă că ceata de colindători este supranumită și *haită, malancă* (p.34). Avem aici ori descoperiri ale domnului V. Chiselită, ori, mai degrabă, niște confuzii.

Svetlana Badrajan, doctor în muzicologie, își începe studiul *Elementul muzical al Colindatului în ceată bărbătească în preocupările etnologice contemporane din Republica Moldova* consemnând lucrările create în sec. XIX – începutul celui de al XX-lea despre folclorul muzical al moldovenilor. Între autorii acestora primul care a pus și problema rolului muzicii în colinde a fost savantul ieșean T. Burada. În perioada interbelică au publicat colinde cu melodii G. Breazul, V. Popovici ș.a. În timpul Războiului al Doilea Mondial a înregistrat materiale pe teren, a întocmit și editat o culegere extraordinară de colinde de la est de Nistru muzicologul bucureștean C. Ionescu. Colecția a fost publicată cu titlul cenzurat *Colinde* (Sibiu, 1944). Peste 50 de ani, în 1994, cartea a fost retipărită la Chișinău cu titlul adevărat, deplin – *Colinde din Transnistria* (conține 77 de colinde și cântece de stea cu melodii). Lucrarea este și astăzi, în aprecierea S. Badrajan, „un model de probitate și înaltă ținută științifică” (p.45).

Aparte, cercetătoarea examinează operele muzicologice din perioada postbelică: L.Axionova (*Cântecul popular moldovenesc*, 1958), G. Ceai-covschi-Mereșanu (*Lerui, ler*, 1986), D. Bunea (*Tipologia melodică a colindei*, 2002), V. Ghilaș (*Muzică etnică: tradiție și valoare*, 2007). În mod special S. Badrajan menționează contribuția lui A. Tamazlăcaru în activitatea de valorificare a colindelor. Muzicologul a alcătuit câteva culegeri de

folclor, inclusiv de colinde, majoritatea imprimate și descifrate personal: *Răsărit-a, semănat-a*, 1994; *Aprindeți luminile*, 2002; *Astă seară-i seară mare*, 2008 ș.a. Sunt criticați pe drept de către S.Badrajan folcloriștii care au elaborat culegeri de texte populare unde lipsesc ori sunt prezentate melodii „doar în câteva exemple și numai cu o singură strofă muzical-poetică, ceea ce diminuează enorm valoarea științifică a materialului publicat” (p.45). La finele studiului, S. Badrajan subliniază că cercetătorii au încă mult de lucru în domeniul vast și însemnat al Colindatului în ceată bărbătească.

Victor Ghilaș, doctor în muzicologie, semnează studiul *Colindatul în ceată bărbătească. Particularități muzicale*. Este marcant ceea ce autorul sprijină cu siguranță în privința originii Colindatului. Dacă proveniența latină a cuvântului *colindă* este plauzibilă, apoi, cu certitudine, „nu același lucru se poate afirma și despre obiceiul propriu-zis; acesta este unul autohton, de origine tragică” (p.53).

Spre deosebire de autorii studiilor precedente, care fac abstracție de Colindatul copiilor, V. Ghilaș scrie, având argumente, că aceștia „sunt primii care pornesc cu Colindatul, lucru deloc întâmplător, întrucât în credința tradițională populară se consideră că anume copiii până la vârsta pubertății sunt înzestrați cu calități morale respective – puritate spirituală, ingenuitate, candoare etc. – clauză esențială, ce asigură, sub cele mai bune auspicii, eficiența urărilor” (p.53).

Este binevenită chiar și pentru specialiști clasificarea colindelor, pe care V. Ghilaș o aduce după lucrarea *Creația populară (curs teoretic de folclor românesc din Basarabia, Transnistria și Bucovina)*, 1991 (p.208-209).

Colinde cu conținut biblic și apocrif sunt comentate în mod particular și apreciate drept „un veritabil florilegiu muzical-poetic, rezultat din spiritul creator al poporului” (p.55). V. Ghilaș stabilește că textele cântecelor de stea se deosebesc de colindele obișnuite prin anumite particularități muzicale: cantabilitate, caracter festiv, sobru, material fonic mai evoluat, fără acompaniament instrumental, nu au refren (p.58). Atrage atenție generalizarea succintă a lui V. Ghilaș: „cea mai însemnată parte a formelor de manifestare a muzicii colindelor tradiționale vădește, în esența ei, un pronunțat sincretism, relevând prin aceasta și un puternic arhaism” (p.58). Colindele trebuie păstrate, ele reflectând într-o formă artistică deosebită modul de viață, mentalitatea tradițională.

Pentru oricare cititor prezintă interes studiul

lui Eugen Bâzgu *Hurdughia – casa cetei de flăcăi*. Este, deocamdată, unica cercetare amplă la noi consacrată localului cetelor de flăcăi-colindători. Merită apreciere și faptul că la investigațiile de teren privind *hurdughia* a participat activ și autorul studiului de față.

Cercetătorul E. Bâzgu descrie cu multiple detalii (uneori prea întinse) particularitățile și funcțiile localului despre care vorbim. Este nimerită comparația între *hurdughie* la basarabeni și gazda cetei de feciori în alte regiuni din România. „La est de Prut era închiriată o casă, de regulă cea mai mare, mai încăpătoare din sat sau chiar din afara satului, adesea nefolosită..., și nu casa părinților vătafului, conducătorului cetei de feciori, cum se obișnuia în Transilvania” (p.66). Erau necesare și alte calități practice ale *hurdughiei*: să asigure libertatea flăcăilor de a-și face lucrurile necesare, să existe curte mare unde să se facă horă în zilele sărbătorilor de iarnă etc.

Autorul studiului constată că termenul *hurdughie* a fost frecvent utilizat împreună cu obiceiul respectiv pe teritoriul Republicii Moldova, „începând cu marginea de jos a câmpiei Sorociei, spre centrul Basarabiei, până la sud” (p. 71). După Războiul al Doilea Mondial *hurdughia* tradițională nu se mai face, deși unele elemente ale ei se păstrează. Cercetările în domeniu trebuie continuate.

Bineînțeles, cititorii cărții vor saluta prezența în ea a compartimentului *Colinde înregistrate de etnomuzicologul Andrei Tamazlăcaru*, care cuprinde 115 colinde cu melodii, variate după conținutul lor, retipărite din culegerile autorului, editate anterior. Textele însă nu sunt clasificate. Titlurile se dau, în majoritatea cazurilor, conform primelor versuri, care nu întotdeauna sunt cele mai semnificative.

Merită să luăm în seamă ceea ce scrie maestrul A. Tamazlăcaru în scurta prefață la textele colindelor: „Sunt colinde interpretate de către flăcăi-colindători, dar și de bărbați în etate, care au umblat cu Colindatul în copilărie și în tinerețe, apoi, an de an, le-au cântat la Crăciun împreună cu alți colindători. Altele au fost auzite de la băieți mai măricei sau mai mititei, care se pregătesc să intre, peste ani, în ceata flăcăilor... Dar autorul n-a putut evita contribuția remarcabilă a femeilor și a fetelor la asigurarea circulației colindelor. Lor le sunt adresate o bună parte din colindele flăcăilor și ele le-au învățat, ca mai apoi, cu prima ocazie, să le transmită feciorilor, nepoților” (p. 86).

Va fi utilă pentru cititori și *Bibliografia* despre obiceiul Colindatului, constituită din 91 de titluri

ale variatelor lucrări în domeniul tradițiilor etno-folclorice ale sărbătorilor de iarnă.

Cartea este completată cu o colecție de 32 fotografii. Majoritatea lor au fost executate recent (în 2010-2011) anume pentru lucrarea de față. Fotografiile înfățișează grupuri de colindători, unele momente din procesul umblatului cu Colinda în câteva sate din raioanele Cahul (Giurgiulești, Slobozia Mare, Văleni), Ștefan Vodă (Răscăieți, Popeasca), Cantemir (Sadâc), Șoldănești (Șipca). Pozele nu sunt plasate în careva ordine, succesiune.

Privind lucrarea *Colindatul...* cu ochi critic, observăm și alte insuficiențe. S-ar putea reveni în privința lărgirii temei propuse pentru dosarul de colindat în Lista UNESCO. După cum sugerează V. Ghilaș și A. Tamazlăcaru, să nu ne mărginim numai la Colindatul flăcăilor, ci să cuprindem întregul obicei amplu (și al copiilor, al fetelor).

Sunt întâlnite în carte, din păcate, multe și variate greșeli. Vom indica unele din ele. Scrierea incorectă a unor nume ale autorilor: A. Marinescu (p.83; corect A. Marienescu), P. Carman (p.83;

corect P.Caraman), T. German (p.83; corect T. Gherman) ș.a. Numiri de localități: Blănești – Nisporeni (p.121; corect Bălănești), Reca-Râșcani (p.106; corect Recea), Tribujeni – Orhei (p.107; corect Trebujeni), Camicea – Orhei (p.67; corect Camencea). Alte inadvertențe: „La moși linge, plouă” (p.152; corect – La munți ninge, plouă”); „Rege-munte, vârf de munte” (p.129; corect – „Rage [cerbul], muge-n vârf de munte”); „Bragă proaspătă din făină de mălai (mei)” (p.65; corect – „... din făină de porumb” sau „... din mălai”). Câteva colinde sunt publicate de două ori.

Cu toate incorectitudinile existente, lucrarea *Colindatul...* este un evident aport din mai multe puncte de vedere. Va fi un apreciabil îndrumar, ghid în activitatea lucrătorilor din sfera culturii, cârmuitorilor în localități și, nu în ultimul rând, pentru cercetători (etnografi, folcloriști, muzicologi, istorici ș.a.).

Fără îndoială, cartea necesită a fi revăzută, completată și reeditată, într-un tiraj cu mult mai mare.

Priscăreni, reg. Cernăuți, 1950, colecția E. Bâzgu